

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw

Scheffers, A.A.J.

Citation

Scheffers, A. A. J. (2013, April 18). *'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20829> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Scheffers, Albert Antoine Jacques

Title: Om de kwaliteit van het geld. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw

Issue Date: 2013-04-18

17

Het kopergeld na 1780

Na 1780 worden er in de Munthuizen van Holland en West-Friesland geen koperen duiten bestemd voor circulatie in de Republiek meer aangemunt. De twee Munten in Holland en West-Friesland produceren na 1780 nog wel met regelmaat koperen duiten voor de VOC.¹⁰⁸⁷ In de Gelderse Munt daarentegen worden tot en met 1794 nog wel van tijd tot tijd koperen duiten geslagen.¹⁰⁸⁸ In 1783 bijvoorbeeld ontvangt de Muntmeester toestemming om voor f 3.000: - aan nieuwe duiten te slaan.¹⁰⁸⁹ Ook van de Munten van Zeeland en Utrecht komen na 1780 nog jaarlijks nieuwe duiten.¹⁰⁹⁰ Nader onderzoek naar de duiten van die gewesten zal moeten uitwijzen of de Muntmeesters zich gehouden hebben aan de nieuwe centrale regelgeving. Voor nu kan worden volstaan met het noemen van een zaak in het archief van raden en generaalmeeesters uit 1784. De Gelderse Rekenkamer meldt op instigatie van mr. Willem de Meester, waardijn van de Gelderse Munt, aan de generaalmeeesters dat een zak met 1.600 Gelderse duiten met jaartal 1783 zwaarder weegt dan gelijke hoeveelheid Utrechtse duiten van hetzelfde jaar. Tevens wordt geconstateerd dat de gecontroleerde zak Utrechtse duiten niet het standaard aantal van 1.600 stuks maar slechts 1.597 exemplaren bevat. De Utrechtse Muntmeester maakt op deze manier ten opzichte van zijn Gelderse collega, zo rekenen de Geldersmannen voor, een winst van bijna 63 duiten per zak.¹⁰⁹¹ De generaalmeeesters wenden zich daarop per brief tot de Gedeputeerde Staten van Utrecht en wijzen nadrukkelijk op de resolutie van de Staten-Generaal van 13 november 1769, waarin staat dat de aanmunting van koperen duiten in de hele Republiek ‘op egaale voet’ dient te worden uitgevoerd. Frappant is de formulering: ‘De bovengemelde heeren Raaden en die van de Rekening in Gelderland, hebben ons seer serieuselijk versocht (...) te bevorderen dat den Utrechtsche Muntmeester werde verplicht tot de exacte nakominge van de so even genoemde haar hoog mogende resolutie. En wij willen niet nalaten aan dat billijk verszoek schuldpligtig te voldoen’.¹⁰⁹² Verder verzoeken de generaalmeeesters de Gedeputeerde Staten van Utrecht alles te doen opdat zoiets niet weer zal gebeuren. Van enige sancties voor dit vergrijp door de generaalmeeesters ten opzichte van de Muntmeester, de niet goed oplettende waardijn of de Muntgezellen, is in de brief van de generaalmeeesters geen sprake. Zelfs niet van een dreigement, mocht het nogmaals voorkomen. Wel sturen de generaalmeeesters de waardijns van de Munten van Gelderland, Utrecht en Zeeland een apart bericht dat zij goed moeten letten op het in de resolutie van de Staten-

Generaal van 1769 voorgeschreven gewicht van de duitplaatjes.¹⁰⁹³

In mei 1790 nemen de Staten van Holland nog een resolutie aan tegen de invoer van vreemde duiten. Enkele dagen later wordt een plakkaat uitgevaardigd waarin het gebruik van de oude (van vóór 1769) en vreemde duiten wordt verboden.¹⁰⁹⁴ Aanleiding voor dit besluit en het plakkaat zijn de klachten van de vertegenwoordigers van Amsterdam in de Statenvergadering, die melden dat de ‘neering doende lieden’ wederom worden overspoeld met duiten van buiten het eigen gewest. Kennelijk heeft de resolutie van de Staten-Generaal uit 1769 niet het beoogde effect, want de circulatie van de ‘eigen’ duiten binnen de grenzen van het eigen gewest blijft belangrijk. Terwijl in 1769 juist is afgesproken dat de gewesten voortaan duiten van hetzelfde gewicht zullen slaan, klagen de Statenleden hier over de duiten die buiten de eigen provincie zijn geslagen en in Holland en West-Friesland zijn ingevoerd.

Uit de declaratie van de essayeur-generaal aan de Staten van Holland over 1790 blijkt de betrokkenheid van de leden van de Generaliteits Muntkamer bij de behandeling van dit onderwerp in de vergadering van de Staten van Holland. Op basis van de door de essayeur-generaal nagekeken oude akten – Poelman voert voor zijn werkzaamheden drie dagen op – adviseren de generaalmeeesters in lijn met de resolutie van de Staten-Generaal van november 1769 om geen nieuwe duiten te laten slaan dan met na overeenstemming met de bondgenoten.¹⁰⁹⁵ In de Staten-Generaal wordt besloten het advies van de generaalmeeesters aan de gedeputeerden in kopie mee te geven ter bespreking van dit onderwerp in hun eigen Statenvergadering.¹⁰⁹⁶ Daarna wordt voorlopig niets meer over dit onderwerp vernomen.

Dat de hoeveelheid duiten in de kleingeldcirculatie overvloedig is geweest wordt duidelijk uit bijvoorbeeld het zogenaamde ‘Waagboekje der duijten uijt de collecte der kerken’, aanwezig in het archief van het Amsterdamse Rooms-Katholieke Oude-Armenkantoor. Dit register bevat de wegingen van de driemaandelijkse opbrengst van de collectes in de Amsterdamse katholieke Kerken van 1791 tot en met februari 1825 in duiten, van mei 1825 tot en met november 1827 in duiten en centen en vanaf februari 1828 alleen in centen. Het betreft de collectes van de Boompjes. De Liefde, de Buitenkerk, de Papagaai, de Toren, Moses en Aaron, de Pool, de Franse Kerk, het Begijnhof, de Posthoorn, het Duijfje, het Maagdenhuis, de Ster, Geloof, Hoop en Liefde, de Krijtberg, Fluwelen Burgwal en de Zaaier.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁸⁷ Scholten, *De munten van de Nederlandse gebiedsdeelen overzee 1601-1948*, 45 en 50.

¹⁰⁸⁸ Purmer en Van der Wiel, *Handboek*, deel II, vermeldt nog Gelderse duiten met de jaartallen 1784, 1785, 1786 en 1788 (type Ge119) en 1788, 1793 en 1794 (type Ge120).

¹⁰⁸⁹ NA 1.01.44-26 fol. 260. Consideration op het bericht van Gelderland om nog 3.000 gulden aan duiten te slaan d.d. 16 september 1783.

¹⁰⁹⁰ Purmer en Van der Wiel, *Handboek*, deel I, type Ze 93 en Ze 94 (t/m 1794) en Su 20 (t/m 1793; van 1794 zijn alleen exemplaren in goud en zilver bekend).

¹⁰⁹¹ NA 1.01.44-26 fol. 263v-266v. Missive d.d. 14 februari 1784.

¹⁰⁹² NA 1.01.44-26 fol. 267-268v Missive d.d. 11 maart 1784.

¹⁰⁹³ NA 1.01.44-26 fol. 274v-275. Missive aan de waardijns d.d. 9 juni 1784.

¹⁰⁹⁴ NA 1.01.44-76 fol. 12. Resolutie StvHoll d.d. 7 mei 1790. Plakkaat van de StvHoll d.d. 14 mei 1790. Van Gelder, *Gedrukte Muntplakaten*, nr. 748.

¹⁰⁹⁵ NA 1.01.44-59 II 1789-1790 d.d. 10 en 14 mei en 4 juni 1790. Zie voor de transcriptie van deze declaratie hoofdstuk 13.12 in het tweede deel van deze studie. NA 1.01.44-76 fol. 15. Concept-advies van adjunct essayeur-generaal Poelman overgenomen d.d. 21 juni 1790.

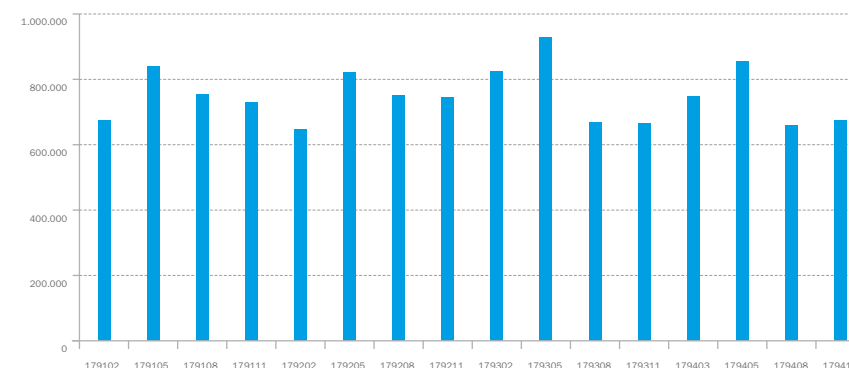
¹⁰⁹⁶ NA 1.01.44-76 fol. 19. Extra resolutie Staten-Generaal d.d. 21 september 1790.

¹⁰⁹⁷ GAA 404-186. Register houdende opgave van de driemaandelijkse opbrengt van de collecte der kerken. Vreemd genoeg vermeldt de bron ook de duiten afkomstig van het Stadhuis van Hoorn. Het boek vermeldt vanaf mei 1825 de hoeveelheden duiten en de centen en vanaf februari 1828 tot en met november 1835 alleen de centen die met de collectes zijn ontvangen.

Duyten door kerken in de maand Februarij 1791.

<i>Boonmeyer</i>	<i>moinsker</i>	<i>de Rodhoorn</i>	<i>de Star</i>
688	718	628	708
708	708	708	688
728	648	628	388
648	728	728	768
668	748	808	788
668	728	848	228
648	688	708	3928
608	768	668	<i>gehooff-Hoop.</i>
728	768	5468	<i>Hoop.</i>
648	748	<i>4 Duyffe.</i>	668
688	7208	588	648
8188	<i>Goel.</i>	508	488
<i>De Papenag.</i>	668	648	468
688	708	608	2888
728	2108	2328	<i>de Krijberg.</i>
488	<i>Francehoek.</i>	<i>Stadhuis v. Houta</i>	628
588	728	508	688
2068	608	228	648
<i>Toren.</i>	648	648	1948
768	268	408	<i>Stemle kuynd.</i>
668	2228	2168	668
628	<i>Begijnhof</i>	<i>Maagdenhuys.</i>	628
2048	808	648	328
	568	588	1808
	1368	1228	
<i>in alles 46868.</i>			

Afb. 40 Pagina uit het 'Waagboekje' van het Amsterdamse Rooms Katholieke Oude-Armenkantoor 1791-1835, met vermelding van de in februari 1791 opgehaalde ponden duiten. GAA 440-186 fol. 1.

Grafiek 24. De totaalopbrengsten van de collectes van de Amsterdamse katholieke kerken in aantallen duiten op basis van de driemaandelijkse wegingen uit het 'Waagboekje der duyten uit de collecte der kerken' in de jaren 1791 tot en met 1794. GAA 440-186.

Op basis van deze bron kan worden gesteld dat het aantal duiten in de driemaandelijkse gewogen collectieopbrengsten van de Amsterdamse kerken in de jaren 1791 tot en met 1794 tussen de 646.582 en 928.348 stuks ligt.¹⁰⁹⁸

In 1794 klaagt de pensionaris van Leiden, mr. Frederik Willem Boers (1743-1815), nog eens bij essayeur-generaal Poelman over de 'groote menigte van duyten' uit andere gewesten, die de bevolking van zijn stad grote overlast bezorgt. Poelman is Marcellus Emants na diens overlijden in 1792 officieel opgevolgd als essayeur- generaal.

In de vergadering van raden en generaalmeeesters van 10 februari 1794 meldt Poelman dat hij Boers' klacht heeft aangehoord en heeft geantwoord dat de Staten van Holland in reactie op vergelijkbare klachten van de bestuurders van Amsterdam van mei 1790 hebben besloten het verbod op de uitvoer van vreemde duiten opnieuw uit te vaardigen en geen toestemming meer te verlenen tot de productie van nieuwe duiten, tenzij alle Munten van de Republiek eenzelfde hoeveelheid mogen produceren. Tevens bericht Poelman te hebben meegedeeld dat buiten Holland en West-Friesland geen van de gewesten dit besluit heeft overgenomen en dat de raden en generaalmeeesters niet in de positie zijn om de Staten-Generaal hierop aan te spreken. Poelmans inspanning in deze is terug te vinden in zijn declaratie aan de Staten van Holland over 1794.¹⁰⁹⁹ Het archief van de Generaliteits Muntkamer bevat geen gegevens over de afloop van deze zaak.

In de tijd van de Bataafse Republiek (1795-1806) zijn alleen tot 1798 koperen duiten geslagen in de Munt van Zeeland.¹¹⁰⁰ Ten tijde van het Koninkrijk Holland (1806-1810) en in de periode dat

¹⁰⁹⁸ Dit 'Waagboekje verdient evenals het eerder aangehaalde kasboekje van het Leidse Armen Wees- en Kinderhuis om apart te worden gepubliceerd.

¹⁰⁹⁹ NA 1.01.44-76 fol. 99v. Rapportage van essayeur-generaal in vergadering R&G d.d. 10 februari 1794. NA 1.01.44-64 Declaratie van de essayeur-generaal aan de Staten van Holland over 1794 d.d. 10 februari 1794.

¹¹⁰⁰ Zoals al meerdere malen gezegd, valt de productie van Zeeuwse duiten buiten het kader van deze studie en zal in een latere studie op de activiteiten van de Munt van Zeeland nader worden ingegaan.

Afb. 41 Silhouet mr. Willem Adriaan Arnold Poelman (1759-1835), essayeur-generaal van de Munten 1790-1830. Collectie Geldmuseum. Een geschilderd portret door een onbekende meester was in het bezit van de familie Strick van Linschoten en hing op het huis Rhijnauwen te Bunnik, maar is door de familie verkocht. De huidige verblijfplaats is niet bekend.

Nederland deel uitmaakt van het Franse Keizerrijk (1810-1813) zijn geen koperen duiten voor de binnenlandse circulatie geslagen.

Met de Muntwet 1816 wordt in het Koninkrijk der Nederlanden het decimale stelsel ingevoerd en wordt vanaf dan officieel gerekend met een gulden van 100 cent, in plaats van met een gulden van 20 stuivers van elk 8 duiten. Het duurt nog tot begin 1828 eer de koperen duit geheel uit de circulatie wordt gehaald. Bij deze laatste actie wordt in totaal voor ruim 183.653 kilo aan kopergeld ingeleverd. Daarvan komt ruim 101.977 kilo uit de Zuidelijke provinciën, die dan weer met de Noordelijke onder één bestuur zijn verenigd. Van deze laatste inlevering bedraagt de totale tegenwaarde f 474.602,52.¹¹⁰¹

¹¹⁰¹ Van der Beek, *De muntslag ten tijde van Koning Willem I 145-146*. Koninklijk Besluit van 13 juni en 27 november 1827.